

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 15/1 2026 s. 303-323, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ SONRASI MEB YAYINLARI 5. SINIF
TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİN VE GÖRSELLERİN TOPLUMSAL
CİNSİYET ROLLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Mustafa Burak TÜRKİYILMAZ*

Bülent ARI**

Geliş Tarihi: 20 Haziran 2025

Kabul Tarihi: 28 Eylül 2025

Öz

Bu araştırmada “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” sonrası MEB Yayınları 5. sınıf Türkçe ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri bakımından incelenmesi amaçlanmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile yürütülen bu araştırmada örneklem belirleme yöntemi olarak ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 2024 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın ortaokul düzeyinde ilk olarak uygulandığı sınıf düzeyi olan 5. sınıf Türkçe ders kitapları incelenmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada ortaokul Türkçe dersi 5. sınıf ders kitaplarındaki metin ve görsellerde yer alan karakterler; gerçekleştirdikleri eylemler, duygular, karakterle birlikte yansıtılan nesneler, meslekler, bulundukları mekânlar, kıyafetler ve kişilik özellikleri bakımından cinsiyet değişkeni doğrultusunda incelenmiştir. Ele alınan değişkenler bakımından çocuk karakterlerde cinsiyete yönelik büyük oranda benzerlik olduğu belirlenmiştir. Yetişkin karakterlerde ise cinsiyetle ilişkilendirilen nesneler ve meslekler bakımından önemli farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitaplarındaki metin ve görsellerde meslekler bakımından erkek karakterlerin kadın karakterlere göre daha fazla sayıda ve çeşitli meslek kollarında yansıtıldığı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe ders kitapları, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri.

* Dr. Öğr. Üyesi; Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü, mburakturkiyilmaz@gmail.com, ROR ID: [056hcgc41](https://orcid.org/056hcgc41).

** Prof. Dr.; Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, bulentari01@gmail.com, ROR ID: [056hcgc41](https://orcid.org/056hcgc41).

INVESTIGATION OF TEXT AND VISUALS IN 5TH GRADE TURKISH TEXTBOOKS PROVIDED BY THE MEB PUBLICATIONS AFTER THE TURKISH CENTURY MAARIF MODEL IN TERMS OF GENDER ROLES

Abstract

This research aims to examine the 5th grade Turkish textbooks of MEB Publications after the "Türkiye Century Education Model" in terms of gender roles. This study, conducted using document analysis, a qualitative research method, used criterion sampling as the sampling method. The 5th grade Turkish textbooks were examined in the study. The descriptive analysis method was used in the analysis of the data. It was determined that there was a great deal of similarity in terms of gender in the child character in terms of the variables examined. It was concluded that there were significant differences in terms of objects and professions associated with gender in adult characters. It was determined that male characters were reflected in more numbers and in various professions than female characters in the texts and visuals in the textbooks in terms of professions.

Keywords: Turkish textbooks, gender, gender roles.

Giriş

Birey, dünyaya geldiği andan itibaren içinde bulunduğu sosyal yapı içinde kimlik kazanarak toplumsal bir yer edinmektedir. Bu şekilde kendisinin toplumdaki yerini anlamlandırarak sosyal hayatını şekillendirmektedir (Karabulut, 2021, s. 121). Bireyin içinde bulunduğu toplum tarafından benimsenmiş olan değer ve yargılarda, bu toplumsallaşma sürecinde cinsiyet üzerinden kurgulanan rol kalıpları da önemli bir yer tutmaktadır. Bu değer ve yargılar toplumun yeni üyelerince içselleştirilerek gelecek nesillere aktarılmaktadır (Güneş, 2008, s. 81-82; Sarıtaş ve Şahin, 2018, s. 464). Bu bağlamda ele alınan bir kavram olan toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik farklılıklardan değil, kadın ve erkeklerin toplum tarafından nasıl algılandığı ile ilgili bir kavramdır (Altınova ve Duyan, 2013, s. 10). Başka bir ifadeyle kadın ve erkek olmaya toplumun yüklediği anlamlar ve beklentilerle ilgilidir (Topuz ve Erkanlı, 2016, s. 303). Bu cinsiyet ayrımları doğrultusunda şekillenen toplumsal cinsiyet algısı, kadın ve erkeklerin yaşamını şekillendirerek onların toplumsal hayata katılım biçimi, oranı, temsili ve görünürlüğünü etkilemektedir (Öngen ve Aytaç, 2013, s. 2).

Toplumsal cinsiyet algısını oluşturan bir başka olgu ise rol kavramıdır. Rol kavramıyla toplumun kadın ve erkekte beklediği bütün davranış ve düşünme yapısı vurgulanmaktadır (Altınova ve Duyan, 2013, s. 10-11; Karaboğa, 2020, s. 4850). Kadın ve erkeklere toplum tarafından bu şekilde farklı görev ve sorumlulukların yüklenmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rolleri ile kültür birbirinden bağımsız düşünülemeyecek yapıdadır. Kültür, toplumsal yaşamda düzenin sağlanmasını ve sürdürülmesini sağlayan değer ve davranış kodlarını insana aktarmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri de bu kodlardan biri durumundadır (Budak ve Küçükşen, 2018, s. 574). Bundan dolayı toplumsal cinsiyet rolleri toplumdan topluma, aileden aileye değişkenlik gösterebilmektedir (Asan, 2006, s. 66; Batmaz, 2021, s. 2). Aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin farklı zaman dilimlerinde değişkenlik göstermesi de bu kavramın dinamik yapısını ortaya koymaktadır (Yeşil, 2014, s. 12). Bununla birlikte kültür toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesinde belirleyici iken toplumsal cinsiyet rolleri de kültürün devamlılığını sağlayan unsurlardan biridir (Şahin, 2019, s. 245). Bu durum kültür ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında çocukların cinsel kimliklerinin oluşturulduğu ilk sosyalleşme alanlarından biri ailedir. Çocuklar anne ve babalarını gözlemleyerek ve model alarak davranış geliştirme süreci içine girmektedirler (Özdemir ve Karaboğa, 2019, s. 762). Sosyal medya, çevre, okul gibi ortamlar çocuğun bu davranış geliştirme sürecini devam ettiren diğer unsurlardır. Tüm bu sosyal etkenler çocukların toplumsal cinsiyet rollerine yönelik kalıpları edindikleri ortamlardır (Seçgin ve Tural, 2011, s. 2447; Daşlı, 2019, s. 368; Karaboğa, 2020, s. 4849). Eğitim bir toplumdaki bireylerin kişisel ve sosyal gelişimlerini sağlamada ve onlara içinde yaşadıkları toplumun kültürünü aktarmada en önemli toplumsallaşma süreçlerinden biridir (Kırbaçoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011, s. 130; Güçlü ve Yiğit, 2018, s. 233). Bu süreçte ön plana çıkan araçlardan biri de ders kitaplarıdır. Ders kitapları gerek görsel gerek içerik olarak bireyin gelişiminde ve davranış geliştirme sürecinde önemli bir etkiye sahiptir (Satılmış, 2019, s. 1; Sönmez ve Dikmenli, 2021, s. 437).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik hukuksal amaç ve düzenlemelerin uluslararası ve ulusal düzeyde eğitime yansımaları söz konusudur. UNICEF'in 2003 yılında hazırladığı "Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi" raporunda öğretim programlarının, öğretim materyallerinin ve ders kitaplarının cinsiyet rollerinden arındırılmasına yönelik çalışmaların gerçekleştirildiği belirtilmiştir (Çeçen, 2015, s. 2). 2009 yılında ders kitaplarının toplumsal cinsiyetten arındırılmasına yönelik "Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı" konulu çalıştay düzenlenmiştir (Demirhan, 2021, s. 73). 2012 yılında ise Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'ne "Temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar" şeklinde bir ifade eklenerek cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesi hedeflenmiştir (MEB, 2012).

Ders kitapları kullanım kolaylığı ve her öğrencinin ulaşabildiği kaynaklar olması bakımından eğitimde yaygın olarak kullanılan materyallerdir. Bu durum ders kitaplarının taşınması gereken niteliklerin önemini artırmaktadır (Aydın, 2021, s. 1049). Toplumsal cinsiyet eşitliği de ders kitapları hazırlanırken önemsenmesi gereken unsurlardan biridir. Türkçe ders kitapları içerdiği metin ve görsellerle çocuğun dil, zihin ve duygusal gelişimi yanında sosyal gelişimini de etkileyen materyallerdir. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerin cinsiyetçi söylemden uzak olması önem taşımaktadır (Aydın, 2021, s. 1050; Tunagür, 2021, s. 37). Türkçe ders kitaplarının farklı sınıf düzeylerinde toplumsal cinsiyet rolleri bakımından incelendiği çok sayıda çalışma mevcuttur (Kırbaçoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; Yaylı ve Kitiş Çınar, 2014; Çeçen, 2015; Kasa ve Şahan, 2016; Balcı ve Sel, 2017; Kükrer ve Kıbrıs, 2017; Gürkan ve Gürkan, 2018; Satılmış, 2019; Aydın, 2021; Karabulut, 2021; Tunagür, 2021; Tatlı ve Eyüp, 2022; Altunkaynak vd., 2023). 2024 yılında güncellenen öğretim programı kapsamında hazırlanan Türkçe ders kitaplarında yer alan metin ve görsellerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi zaman içinde ders kitaplarındaki değişimi göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu'nun yayımladığı "Cinsiyet Ayrımcılığı 2015 Raporu" Türkiye'nin cinsiyet eşitsizliği bakımından 149 ülke içinde 130. sırada yer aldığını göstermektedir (Daşlı, 2019, s. 378). Bu konuya yönelik farkındalık düzeyi gelişmeye başlasa da değişimin zaman alacağı göz önünde bulundurulmalıdır (Erbaş, 2019, s. 186). Birçok araştırmada (Asan, 2006; Ünal vd., 2017; Akgül, 2022; Temellioğlu ve Küçükturan, 2022) ders kitaplarında cinsiyete özgü kalıp ve yargıların bulunduğu ifade edilmektedir. Ders kitaplarındaki bu eksikliklerin giderilmesi için öncelikle sorunların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu

araştırmada 2024-2025 öğretim yılında 2024 Türkçe Dersi Öğretim Programı doğrultusunda hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri bakımından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt araştırma sorularına cevap aranmaktadır.

1. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde bulunan eylemlerin toplumsal cinsiyet rolleri bakımından dağılımı nasıldır?
2. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde bulunan duyguların toplumsal cinsiyet rolleri bakımından dağılımı nasıldır?
3. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde bulunan nesnelerin toplumsal cinsiyet rolleri bakımından dağılımı nasıldır?
4. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde bulunan mesleklerin toplumsal cinsiyet rolleri bakımından dağılımı nasıldır?
5. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde bulunan kıyafetlerin toplumsal cinsiyet rolleri bakımından dağılımı nasıldır?
6. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde bulunan mekânların toplumsal cinsiyet rolleri bakımından dağılımı nasıldır?
7. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde bulunan kişilik özelliklerinin toplumsal cinsiyet rolleri bakımından dağılımı nasıldır?

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda bağlamla ilgili açıklayıcı ifadeler yer verilmektedir (Merriam, 2023, s. 16). Bu durum nitel araştırmalarda derin ve ayrıntılı konularda çalışmaya olanak sağlamakla birlikte detaylı sonuçlara ulaşılabilmesini mümkün kılmaktadır (Patton, 2014, s. 14). Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan durumlar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217).

1.2. Çalışma Materyali

Nitel araştırmalarda örneklem seçimi genellikle tesadüfi olmayıp belli bir amaca yöneliktir (Merriam, 2023, s. 16). Bu araştırmada örneklem belirleme yöntemi olarak amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, elde edilen verilerin birçok bilgiyi verebilecek bir örneklem seçimi varsayımına dayanmaktadır (Merriam, 2023, s. 76). Bu amaç doğrultusunda çalışmada yer alacak olan örneklem, amaçlı örnekleme türlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Ölçüt örneklemede seçilecek durumların bilgi verme açısından zengin olması, ilgili durum için derinlemesine bir analiz yapılabilmesine yol açmaktadır (Patton, 2014, s. 238-239). 2024 Türkçe Dersi Öğretim Programı kademeli olarak uygulamaya geçirilmekte olduğu için bu araştırmada ortaokul düzeyinde bu programın ilk olarak uygulandığı sınıf düzeyi olan 5. sınıf düzeyindeki MEB yayınları Türkçe ders kitapları incelenmiştir.

1.3. İncelenen Dokümanlar

2024-2025 öğretim yılı ders kitapları içinde yer alan Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabı iki kitap şeklinde düzenlenmiştir. 1., 2. ve 3. temalar birinci kitapta yer alırken 4., 5. ve 6. temalar ikinci kitapta yer almaktadır. Her temada biri izleme veya dinleme metni olmak üzere 5 metin yer almaktadır. Araştırmada izleme ve dinleme metinleri çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bununla birlikte etkinliklere yönelik içerik ve görseller çalışmaya dâhil edilmemiştir. Her temada 4 metin olmak üzere 24 metin ve bu metinlere ait görseller çalışma kapsamında incelenmiştir.

1.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yönteminde elde edilen veriler önceden belirlenen temalar çerçevesinde düzenlenerek yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 256). Verilerin analizinde kullanılacak ölçütlerin belirlenmesi amacıyla ilgili çalışmalar incelenmiştir (Kırbaçoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; Yaylı ve Kitiş Çınar, 2014; Çeçen, 2015; Balcı ve Sel, 2017; Savaşkan, 2018; Aydın, 2019; Kahraman ve Özdemir, 2019; Tunagür, 2021). Bu çalışmalar doğrultusunda araştırmada 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde yer alan karakterler; gerçekleştirdikleri eylemler, duygular, karakterle birlikte yansıtılan nesneler, meslekler, bulundukları mekânlar, kıyafetler ve kişilik özellikleri bakımından incelenmiştir. Ders kitaplarında yer alan bu karakterler çocuk ve yetişkin olarak sınıflandırılmış ve ilgili ölçütler bakımından benzerlikleri ve farklılıkları belirlenmiştir.

Birden fazla araştırmacının elde ettiği sonuçların uzlaşma noktaları, çalışmanın kabul edilebilirliğini belirleyen bir ölçüttür (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 297). Bu amaçla araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla veriler iki araştırmacı tarafında analiz edilerek analiz sonuçlarının tutarlılığı hesaplanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik katsayıları için Miles ve Huberman'ın (1994) araştırmacılar arası güvenilirlik katsayı formülü kullanılmıştır. Bu formül Güvenilirlik Katsayısı = Üzerinde görüş birliği sağlanan konu ya da terim sayısı ÷ (Üzerinde görüş birliği bulunmayan konu ya da terim sayısı + Üzerinde görüş birliği sağlanan konu ya da terim sayısı) şeklindedir. Elde edilen sonucun en az .70 düzeyinde olması, araştırma sonuçlarının kabul edilebilir olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Miles ve Huberman, 1994, s. 64). Yapılan analizler sonucunda elde edilen kodlayıcılar arası güvenilirlik katsayı sonucu Tablo 1 için .80, Tablo 2 için .85, Tablo 3 için .88, Tablo 4 için .90, Tablo 5 için .85, Tablo 6 için .87, Tablo 7 için .75 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar araştırmanın analiz sonuçlarının güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir.

2. Bulgular

Alt problemlere ilişkin bulgular tablolastırılarak aşağıda belirtilmiştir.

2.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk alt probleminde 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde eylemlere ilişkin durumlar incelenmiştir. Çocuk ve yetişkin karakterlerin cinsiyete göre gösterilen eylemlerinin neler olduğu ve bu eylemler arasındaki benzerlik ve farklılıklar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerde Bulunan Eylemlerin Cinsiyet Değişkeni Bakımından Benzerlikleri ve Farklılıkları

EYLEMLER	ÇOCUK		YETİŞKİN	
	Kız çocuk	Erkek çocuk	Kadın	Erkek
METİN	BENZERLİKLER	Oyun oynamak	Oyun oynamak	Bayramı kutlamak
		Bayramı kutlamak	Bayramı kutlamak	Sarılmak
		Konuşmak	Konuşmak	Sohbet etmek
		Toprak ve hayvancılık işleri	Toprak ve hayvancılık işleri	Konuşmak
		Ders çalışmak	Ders çalışmak	Tanışmak
		Araştırma yapmak	Araştırma yapmak	Sarılmak
		Aile ile bir arada oturarak kitap dinlemek	Aile ile bir arada oturarak kitap dinlemek	Toprak ve hayvancılık işleri
				Aile ile bir arada oturarak kitap dinlemek
GÖRSEL	BENZERLİKLER	Nakış işlemek	Kurabiye yapmak	Yemek
			Yemek yapmak	Yemek
			Yemek hazırlamak	Savaşmak
				Ava gitmek
				Fıkra anlatmak
				Göle maya çalmak (fıkra)
				Eşya tamir etmek
				Eşini öpmek
				İnşaatta çalışmak
				Ders anlatmak
GÖRSEL	BENZERLİKLER	Oyun oynamak	Oyun oynamak	Sohbet etmek
		Sarılmak	Sarılmak	Sarılmak
		Kurabiye yemek	Kurabiye yemek	Doğada yürüyüş yapmak
		Yürüyüş yapmak	Yürüyüş yapmak	Kurabiye yapmak
		Ders çalışmak	Ders çalışmak	Konuşmak
				Çocuklara kurabiye vermek
GÖRSEL	BENZERLİKLER	Nakış işlemek	Hizmet etmek (ikramda bulunmak, misafir ağırlamak)	Oyuncak müzesine gitmek
			Ev işleri yapmak	Savaşmak
			Yemek hazırlamak	Koyun otarmak (çobanlık yapmak)

FARKLILIKLAR	FARKLILIKLAR	Zararlı gıdalardan uzak durmak	Eşeğe binmek Göle maya çalmak (fıkra) Çömlek yapmak Eşya tamir ettirmek Eşya tamir etmek Alışveriş yapmak Ders anlatmak Ata binmek
--------------	--------------	--------------------------------------	---

Tablo 1’de çocuk karakterler bakımından metin ve görsellerde oyun, öğrenim aktiviteleri, sosyal faaliyetler ve iş ile ilgili faaliyetlerin ortak olarak yansıtıldığı görülmektedir. Metin ve görsellerde nakış işleme eyleminin kız çocuğuna özgü bir davranış olduğu dikkat çekerken öz bakım davranışları yanında “bir eşyayı tamir ettirmek” ve “oyuncak müzesine gitmek” davranışları erkek karakterlerle aktarılmıştır. Yetişkin karakterler incelendiğinde ise genellikle sosyal yaşamla ilgili eylemlerin her iki cinsiyetle aktarıldığı belirlenmiştir. “Yemek hazırlamak” “misafir ağırlamak” gibi ev içi eylemlerin kadın karakterlerle işlendiği metin ve görsellerde erkek karakterlerin daha çok “alışveriş yapmak” “eşya tamir ettirmek” gibi ev dışındaki eylemler ile “savaşmak” “ata binmek” gibi güç ve dayanıklılık gerektiren eylemler bakımından farklılaştığı görülmektedir.

2.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan duyguların cinsiyet bakımından karakterlere yansıtılmasına yönelik bulgular Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerde Bulunan Duyguların Cinsiyet Değişkeni Bakımından Benzerlikleri ve Farklılıkları

DUYGULAR		ÇOCUK		YETİŞKİN		
		Kız çocuk	Erkek çocuk	Kadın	Erkek	
METİN	BENZERLİKLER	Mutluluk	Mutluluk	Merhamet	Sevinç	
		Heyecan	Heyecan	Sevgi	Mutluluk	
				Mutluluk	Özlem	
				Korku	Sevgi	
				Şefkat	Şefkat	
			Özlem	Merhamet		
				Korku		
	FARKLILIKLAR	Sevgi	Üzülmek		Hüzün	
			Kararlı			
			Cesur			
		Merhamet				
GÖRSEL	BENZERLİKLER	Mutluluk	Mutluluk	Mutluluk	Mutluluk	
		Sevgi	Sevgi	Sevgi	Sevgi	
		Merak	Merak	Merak	Merak	
	FARKLILIKLAR	Merhamet	Üzülmek	FARKLILIKLAR	-	-
			Sıkılmak			

Tablo 2’ye göre ders kitaplarındaki metinlerde ve görsellerde karakterlere yönelik yansıtılan duyguların genellikle olumlu duygular olduğu görülmektedir. Metin ve görsellerde “mutluluk”, “heyecan” “merak” ve “sevgi” duygusunun hem kız hem de erkek çocuklarla yansıtıldığı sonucuna varılmıştır. “Merhamet” duygusunun ise görsellerde kız çocuğu metinlerde ise erkek çocukla özdeşleştirilmesi bu duygunun da her iki cinsiyet ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. “Kararlı olmak”, “cesur olmak”, “üzülmek” ve “sıkılmak” duyguları erkek çocukların sahip olduğu duygular olarak yansıtılmıştır. Yetişkin karakterlere yönelik duyguları incelediğimizde her iki cinsiyet bakımından önemli ölçüde bir benzerlik olduğu görülmektedir. Metinlerde, erkek karaktere yönelik yansıtılan “hüzün” duygusu dışındaki bütün duyguların her iki cinsiyette de ortak olduğu belirlenmiştir.

2.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Farklı cinsiyetlerdeki karakterlerle yansıtılan nesnelerin metin ve görsellerde yer alma durumu Tablo 3’te belirtilmiştir.

Tablo 3: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerde Bulunan Nesnelerin Cinsiyet Değişkeni Bakımından Benzerlikleri ve Farklılıkları

NESNELER	ÇOCUK		YETİŞKİN	
	Kız çocuk	Erkek çocuk	Kadın	Erkek
METİN	Top	Top	-	-
	Sırt Çantası	Sırt Çantası		
	İp-halat	İp-halat		
	Uçurtma	Uçurtma		
METİN	Kitap	Kitap		
	Nakış	Çoban	Tava	Çekiç
	kasnağı	sopası	Bakır tas	Örs
		Oyuncak at		Demir Körük
GÖRSEL	Top	Top	Heybe	Çanta
	Sırt Çantası	Sırt Çantası	Sırt Çantası	Sırt Çantası
	İp-halat	İp-halat		
	Fotoğraf makinesi	Uçurtma		
GÖRSEL	Uçurtma	Kitap		
	Kitap	Fotoğraf makinesi		
	Nakış	Cep telefonu	Mutfak bezi	Tarım aleti
	kasnağı	Oyuncak araba	Mutfak sepeti	Baston
GÖRSEL		Oyuncak at	Steteskop	Çoban
		Yürüyüş batonu		sopası
				Çömlek
				çarkı
GÖRSEL				Çekiç
				Alışveriş poşeti
				Süpürge
				Tabanca
GÖRSEL				Aşçı başlığı
				Cirit Sopası

Tablo 3 incelendiğinde kız ve erkek çocuklara yönelik nesnelerde büyük oranda benzerlik söz konusuyken yetişkin karakterlerde cinsiyete göre nesnelerin farklılaştığı görülmektedir. Çocuk karakterlerde “nakış kasnağı” kız çocuğuna ait bir nesne olarak gösterilirken “cep telefonu”, “çoban sopası”, “yürüyüş batonu” erkek çocukların kullandığı nesneler olarak aktarılmaktadır. Aynı zamanda sahip olunan oyuncak bakımından da cinsiyete yönelik bir farklılık olduğu gözlemlenmektedir. “Oyuncak araba” ve “oyuncak at” gibi nesnelerin erkek çocuklara ait oyuncaklar olarak aktarıldığı tespit edilmiştir. Yetişkinlerin

kullandığı ve sahip olduğu nesneler incelendiğinde kadın karakterler mutfak eşyaları ile yansıtılırken erkek karakterlerin genellikle demircilik, temizlik görevlisi, polislik, aşçılık, çömllekçilik gibi mesleklere ait nesnelerle farklılaştığı görülmektedir. Bunun yanında “alışveriş poşeti” gibi ev dışı eylemlere yönelik nesnelerin de erkek karakterlerle ele alınan nesnelerden olduğu sonucuna varılmıştır.

2.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki mesleklerin cinsiyete göre ele alınış durumları Tablo 4’te görülmektedir.

Tablo 4: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerde Bulunan Mesleklerin Cinsiyet Değişkeni Bakımından Benzerlikleri ve Farklılıkları

MESLEKLER		ÇOCUK		YETİŞKİN	
		Kız çocuk	Erkek çocuk	Kadın	Erkek
METİN	BENZERLİKLER	Sağlık görevlisi	Sağlık görevlisi	-	-
		-	Çoban	Ev hanımı	Öğretmen
	FARKLILIKLAR				Asker
					Çiftçi
GÖRSEL					İmam
					Hoca
					Demirci
					İnşaat işçisi
	BENZERLİKLER	-	-	-	-
		-	Çoban	Doktor	Asker
				Ev hanımı	Çiftçi
					Çoban
					Çömllekçi
					Demirci
					Polis
					Temizlik görevlisi
					Aşçı
					Öğretmen
					Sporcu
					(Cirit)

Tablo 4 incelendiğinde Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde yer alan mesleklerin cinsiyete göre önemli oranda farklılaştığı görülmektedir. Çocuk karakterler bakımından oyun sırasında rol oynama biçiminde her iki cinsiyet için sağlık görevlisi mesleği söz konusudur. Bununla birlikte erkek çocuk için “çobanlık”, ders kitaplarındaki metin ve görsellerde aktarılan bir meslektir. Yetişkinler için ders kitabındaki metin ve görsellerde aynı mesleğin ele alınmadığı belirlenmiştir. Kadın karakterler, ev hanımı ve doktorluk mesleği ile aktarılırken erkek karakterler için çok sayıda mesleğin ön plana çıkarıldığı belirlenmiştir. “Asker”, “çiftçi”, “demirci”, “inşaat işçisi”, “polis” “sporcu” gibi fiziksel dayanıklılık gerektiren mesleklerin erkeklere ait meslekler olarak yansıtıldığı görülmektedir. “Öğretmen”, “temizlik görevlisi”, “aşçı” gibi meslekler de erkek karakterlerin sahip oldukları meslekler olarak yansıtılmıştır.

2.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Ders kitaplarındaki metin ve görsellerdeki giyim-kuşam özelliklerine yönelik bulgular Tablo 5'te belirtilmiştir.

Tablo 5: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerde Bulunan Kıyafetlerin Cinsiyet Değişkeni Bakımından Benzerlikleri ve Farklılıkları

KIYAFET	ÇOCUK		YETİŞKİN	
	Kız çocuk	Erkek çocuk	Kadın	Erkek
METİN	BENZERLİKLER	-	BENZERLİKLER	-
	FARKLILIKLAR	-	FARKLILIKLAR	-
GÖRSEL	BENZERLİKLER	BENZERLİKLER	BENZERLİKLER	BENZERLİKLER
	FARKLILIKLAR	FARKLILIKLAR	FARKLILIKLAR	FARKLILIKLAR

Tablo 5 incelendiğinde 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde karakterlerin kıyafetlerine fazla yer verilmediği görülmektedir. “Etek”, “elbise” ve “mücevher” kadın karakterlerin kıyafet ve aksesuarları arasında yer almaktadır. Karakterlerin kıyafetlerine yönelik ayrıntılar genellikle kitaplardaki görsellerle aktarılmıştır. Bu görsellerde kız ve erkek çocuklarının birçok kıyafeti benzerlik göstermektedir. “Eşofman”, “elbise” ve “toka” kız çocuklarına yönelik kıyafet ve aksesuarlar olarak gösterilirken “güneş gözlüğü” erkek çocuklara yönelik bir aksesuar olarak görsellerde yer almıştır. Yetişkin karakterler açısından görsellerde birçok kıyafetin kadın ve erkek için ortak olarak kullanıldığı görülmektedir. “Etek”, “elbise”, “başörtüsü” kadınlara özgü kıyafetler arasında yer alırken kadın karakterin doktor olarak tanıtılması sonucu “doktor önlüğü” de görsellerde kadınların giydiği kıyafetler arasında bulunmaktadır. “Güneş gözlüğü”, “kravat”, “mendil”, “kemer”, “kask” gibi birçok aksesuar erkek karakterlerin kıyafetlerini tamamlayan aksesuarlar olarak görülmektedir. Bununla birlikte erkek karakterle sunulan mesleklere ait kıyafetler de ders kitaplarındaki görsellerde cinsiyete yönelik farklılaşan kıyafetler arasındadır.

2.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Ders kitaplarında farklı cinsiyetlerin bulunduğu mekânlar bakımından karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 6’da aktarılmıştır.

Tablo 6: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerde Bulunan Mekânların Cinsiyet Değişkeni Bakımından Benzerlikleri ve Farklılıkları

MEKÂNLAR	ÇOCUK		YETİŞKİN	
	Kız çocuk	Erkek çocuk	Kadın	Erkek
METİN	BENZERLİKLER	Park Bahçe Doğa Sokak Ev Sınıf (okul)	BENZERLİKLER	İstasyon Doğa Bahçe Ev
		Park Bahçe Doğa Sokak Ev Sınıf (okul)		İstasyon Doğa Bahçe Ev
GÖRSEL	FARKLILIKLAR	Oyuncak dükkanı (müze) Nalbant Demirci dükkanı Mutfak	FARKLILIKLAR	Mutfak Çadır Nalbant Demirci dükkanı Sınıf (okul)
		Park Bahçe Sokak Doğa Ev Mutfak Orman Sınıf (okul)		İstasyon Ev Doğa İstasyon Bahçe Mutfak Orman
GÖRSEL	FARKLILIKLAR	Oyuncak dükkanı (müze)	FARKLILIKLAR	Sokak Oyuncak dükkanı (müze) Tarla Atölye (Çömlekçi) Sınıf (okul)
		Park Bahçe Sokak Doğa Ev Mutfak Orman Sınıf (okul)		İstasyon Ev Doğa İstasyon Bahçe Mutfak Orman

GÖRSEL	FARKLILIKLAR		FARKLILIKLAR		Kendine güvenen Girişken Baskın, tesirli İşinde ciddi ve sorumlu olan Kararlı Öngörülü Ağırbaşlı, ciddi Eğlenceli Düşünceli Muzip (şakacı)
	BENZERLİKLER	Sevecen (Güleryüzlü) Dostça davranan Uyum sağlayabilen Duygusal Samimi Cana yakın Yumuşak, nazik	Sevecen (Güleryüzlü) Dostça davranan Uyum sağlayabilen Duygusal Samimi Cana yakın Yumuşak, nazik	Çocukları seven Fedakâr Vatansever Samimi Sevecen (Güleryüzlü) Cana yakın Yumuşak, nazik Dostça davranan Uyum sağlayabilen Etrafına karşı saygılı Mutlu Ailesine karşı sorumlu Çalışkan İşinde ciddi ve sorumlu olan	Çocukları seven Fedakâr Vatansever Sevecen (Güleryüzlü) Çalışkan İşinde ciddi ve sorumlu olan Cana yakın Yumuşak, nazik Mutlu Dostça davranan Uyum sağlayabilen Etrafına karşı saygılı Ailesine karşı sorumlu Samimi Ailesine karşı sorumlu
		Çalışkan Etrafına karşı saygılı Mutlu	Etrafına karşı saygılı Mutlu Çalışkan		
	FARKLILIKLAR		FARKLILIKLAR		
		Hassas Merhametli İşine ciddi ve sorumlu olan Ağırbaşlı, ciddi	Sıkılğan Karamsar Üzüntülü	Yardımsever Duygusal Hassas Sözünde duran Kuralcı, katı Sabırlı	Gözü pek Kendine güvenen Saldırgan Hırslı Etkileyici, güçlü Girişken

Tablo 7 incelendiğinde 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan karakterlerin çok sayıda kişilik özellikleri ile aktarıldığı görülmektedir. Bu kişilik özelliklerinin büyük bölümünün olumlu kişilik özellikleri olduğu sonucuna varılmıştır. Ders kitabında yer alan kız ve erkek çocuklar genellikle benzer kişilik özellikleri ile sunulmuştur. Metinlerde kız çocukları erkek çocuklardan farklı olarak sabırsız kişilik özelliği gösterirken erkek çocuklar kız çocuklardan farklı olarak girişken, hırslı, kararlı ve problem çözen kişilik özellikleri ile yansıtılmıştır. Farklı bir metinde ise erkek çocuk karamsar, sıkılğan, üzüntülü olarak aktarılmıştır. Yetişkin karakterlerde de büyük oranda benzer kişilik özellikleri söz konusu olmakla birlikte kadın karakterlerin erkek karakterlerden farklı olarak metinlerde şefkatli, görsellerde ise yardımsever, duygusal, hassas, sözünde duran, kuralcı ve sabırlı kişilik özellikleri ön plana çıkarılmıştır. Erkek karakterlerin kadın karakterlerden farklı olarak

metinlerde gözü pek, kendine güvenen, risk almaktan çekinmeyen, girişken ve baskın özellikleri vurgulanmıştır. Cömert, dürüst, adil, öngörülü, idealist, kararlı gibi diğer özelliklerinin yanında eğlenceli olmanın da erkeklere ait kişilik özellikleri arasında yer aldığı belirlenmiştir. Ders kitaplarında yer alan görsellerde de erkeklerin kadınlardan farklı olarak hırslı, girişken, etkileyici ve güçlü olmaları vurgulanmıştır.

3. Sonuç ve Tartışma

Araştırma kapsamında 2024-2025 öğretim yılında kullanılan 5. sınıf Türkçe ders kitapları toplumsal cinsiyet rolleri bakımından incelenmiştir. İlgili kitaplar hem çocuk hem de yetişkin karakterler bakımından farklı cinsiyetlere yönelik çeşitli değişkenler bakımından ele alınmıştır. Ders kitaplarında yer alan karakterler, eylemler bakımından incelendiğinde metinlerde kız ve erkek çocukların eylemlerinin büyük bir bölümünün benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum çocuk karakterler bakımından cinsiyete yönelik önemli bir farklılaşma olmadığını göstermektedir. Karaboğa'nın (2020) çalışmasında sosyal bilgiler ders kitaplarında da eylemler bakımından çocuk karakterlerin dengeli olduğu vurgulanmıştır. Yetişkin karakterlerde de çok sayıda eylem cinsiyete göre benzerlik gösterirken mutfak işlerinde kadın karakterlerin, ev dışındaki davranışlar ile fiziksel dayanıklılık gerektiren eylemlerde erkek karakterlerin ön plan çıktığı belirlenmiştir. Birçok çalışmada benzer sonuçların yer aldığı görülmektedir (Kırbaçoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; Sarıtaş ve Şahin, 2018; Savaşkan, 2018; Aydın, 2019; Özdemir ve Karaboğa, 2019; Temellioğlu ve Küçükturan, 2022). Görsellerde de benzer sonuçlara ulaşılmasıyla birlikte erkek ve kadın karakterlerin benzer eylemlerinin daha az sayıda olduğu tespit edilmiştir.

Ders kitaplarındaki metin ve görsellerde yansıtılan duygular bakımından yetişkin karakterlerde büyük oranda benzerlik olduğu sonucuna varılmıştır. Kahraman ve Özdemir (2019) inceledikleri 100 resimli çocuk kitabında karakterlere yönelik duygusal ifadelerin cinsiyet bakımından birbirine yakın sayıda olduğunu belirlemiştir. Bununla birlikte çocuk ve yetişkin karakterlerin duygularının büyük bölümünün olumlu duyguları yansıttığı görülmektedir. Bu durum öğrencilerin davranış geliştirme süreçlerini olumlu etkileyebilecek bir durumdur.

İncelenen kitaplardaki görsel ve metinlerde yer alan karakterlerin birlikte gösterildikleri nesneler bakımından yetişkin karakterlerde önemli oranda farklılık olduğu tespit edilmiştir. Özellikle mutfak eşyaları kadınların kullandıkları nesneler olarak gösterilirken fiziksel güç gerektiren mesleklere yönelik nesnelerin erkekler tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamda yetişkinlerle birlikte ele alınan nesnelerin genellikle mesleki farklılıklar sonucu metinlere yansıdığı ifade edilebilir. Bununla birlikte erkeklere yönelik daha fazla nesneye yer verildiği belirlenmiştir. Bu sonuç Yaylı ve Kitiş Çınar (2014) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Çocuk karakterlerle eşleştirilen nesneler bakımından ise daha dengeli bir durum söz konusudur. Oyun içinde kullanılan, öğretime ilişkin ve ilgi alanına yönelik bazı nesnelerin kız ve erkek çocuklarda ortak kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuç Karaboğa'nın (2020) çalışmasındaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki karakterlere yönelik meslekler incelendiğinde kız ve erkek çocuklarının oyun içinde sağlık görevlisi rolünde yer aldığı görülürken metin ve görsellerde erkek çocuğa yönelik çobanlık mesleğinin bulunduğu görülmektedir. Yetişkin karakterlerde en belirgin cinsiyet farkının mesleklere yönelik olduğu ifade edilebilir. Kadına

metin ve görsellerde ev hanımı rolü yüklenirken görsellerde kadının doktorluk mesleğiyle ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Erkeklerle yönelik çok sayıda mesleğin ders kitaplarındaki metin ve görsellerde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu mesleklerin bir bölümünün erkeklerin güç ve dayanıklılık bakımından fiziksel olarak kadınlardan farklı olması sonucunda erkeklerle atfedildiği belirtilebilir. Ders kitaplarındaki metin veya görsellerin incelendiği birçok çalışmada (Kırbaçoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; Yıldız, 2013; Balcı ve Sel, 2017; Kükrer ve Kıbrıs, 2017; Sarıtaş ve Şahin, 2018; Savaşkan, 2018; Aydın, 2019; Çelik vd, 2019; Özdemir ve Karaboğa, 2019; Akbulut Uzun ve Gelmez Burakgazi, 2021; Aydın, 2021; Karabulut, 2021; Tatlı ve Eyüp, 2022; Temellioğlu ve Küçükturan, 2022; Özdemir, 2023; Subaşı, 2023; Kemerkaya ve Meydan, 2024) benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Sönmez ve Dikmenli'nin (2021) yaptığı çalışmada ise her iki cinsiyetle eşleştirilen meslek sayısının sadece erkekler veya kadınlarla eşleştirilen meslek sayısından fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tunagür'ün (2021) Yediiklim Türkçe Öğretim Seti örnekleminde yaptığı çalışmada ise B1 seviyesindeki kitaplardaki metinlerde kadınların erkeklerle göre; B2 kitabındaki metinlerde ise erkeklerin kadınlara göre daha fazla meslek sahibi olduğu belirlenmiştir.

İncelenen kitaplardaki metinlerde kıyafet bakımından bilgilere az sayıda yer verilirken buna yönelik betimlemelerin genellikle görsellerle sağlandığı belirlenmiştir. Kıyafet değişkenine göre çocuk karakterlere yönelik önemli oranda benzerlik olduğu görülmektedir. Yetişkin karakterlerde ise genellikle aksesuar ve mesleklere yönelik kıyafetler bakımından farklılıklar olduğu sonucuna varılmıştır. Batmaz'ın (2021) 15 çocuk romanını incelediği çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşıldığı ifade edilebilir.

Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde çocuk karakterlerin olay örgüsü içinde bulundukları mekânlar büyük oranda benzerlik göstermektedir. Yetişkin karakterler açısından metinlerde mutfak kadının bulunduğu mekân olarak ifade edilmiştir. Erkek karakterlerde ise genellikle ev dışı mekânların erkeklerle özgü kullanılan mekânlar arasında olduğu görülmektedir. Görseller bakımından da benzer bir durum söz konusu olup erkeklerin meslek bağlamında ev dışı mekânlarla yansıtıldığı belirlenmiştir. Yapılmış olan birçok çalışmada (Kırbaçoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; Yıldız, 2013; Karaboğa, 2020; Karabulut, 2021) benzer bir durum olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Kahraman ve Özdemir (2019) yaptıkları araştırmada mekân sayısı bakımından kadın ve erkekler arasında dengeli bir dağılım olduğunu ifade ederken Hareket ve Dünder'in (2023) Ayşegül serisinde inceledikleri 60 kitapta karakterlerin yansıtıldığı mekân açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı bir duruma rastlanmamıştır.

Ders kitaplarındaki metin ve görsellerde yer alan karakterlerin kişilik özellikleri bakımından büyük oranda benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadın karakterlerin hassas ve duygusal olduğu, erkek karakterlerin ise genellikle gözü pek, kendine güvenen, saldırgan, risk almaktan çekinmeyen, baskın kişilik özellikleri ile kadınlardan ayrıştığı görülmektedir. Bu sonuç Satılmış'ın (2019) araştırmasının sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte ders kitaplarındaki metin ve görsellerde yer alan çocuk ve yetişkin karakterlerin genellikle olumlu kişilik özellikleri ile yansıtıldığı belirlenmiştir. Bu durum öğrencilerin kişilik gelişimi bakımından olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çeçen (2015), 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında da benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Araştırmanın sonuçları incelendiğinde 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerde yer alan karakterlerin genellikle olumlu duygularla ve olumlu kişilik özellikleri ile yansıtılmasının, öğrencilerin davranış geliştirme süreçlerini destekleyici nitelikte olduğu ifade edilebilir. Bu durumun, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan sosyal-duygusal öğrenme becerilerinin gelişimini destekleyici nitelikte olduğu belirtilebilir. Cinsiyet bağlamında en fazla farklılık görülen değişkenin ise meslek rolleri olduğu ifade edilebilir. Erkek karakterlerin daha fazla sayıda ve daha çeşitli meslek kollarında yansıtılması erkeklerin çalışma ortamında ön planda olduğunu yansıtmaktadır. Bu durum Türk milletinin sahip olduğu sosyal yapı ile benzerlik göstermektedir. Ders kitaplarındaki eylemlerin de yetişkinler bakımından farklılaştığı ve Türk kültürü ve sosyal yaşamı ile uyumlu olarak kadınların daha fazla ev içi eylemler ile sunulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın temel yaklaşım ve amaçlarında "Türkçenin zenginliklerine vakıf olmalarını, dil aracılığıyla Türk kültürünü ve değerlerini en doğru biçimde kazanmalarını sağlamaktır" ifadesi yer almaktadır (MEB, 2024, s. 5). Aynı zamanda öğrencilerin "millî, manevî, ahlakî, tarihî, kültürel ve sosyal değerlere önem vermeleri; millî duygu ve düşüncelerini geliştirmeleri," programın özel amaçları arasında ifade edilmektedir (MEB, 2024, s. 5). Türk kültürü ve sosyal yapısı içinde ailenin öneminin vurgulandığı metinler bu bakımdan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı ile örtüşmektedir.

Bu araştırmanın sonuçları ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki 24 metin ve bu metinlere ait görsellerle sınırlıdır. 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı doğrultusunda diğer sınıf düzeylerinde hazırlanan ders kitaplarının da toplumsal cinsiyet rolleri bakımından değerlendirilmesi, ders kitaplarının sınıf düzeyi bakımından karşılaştırılabilmesine olanak sağlayacaktır. Aynı zamanda Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin de bu kapsamda incelenmesi önerilebilir.

Beyanlar

Yazarın Katkısı: Yazarlar eşit derecede katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Açıklaması: Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakkı Beyanı: CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destekleyen / Destekleyen Kuruluşlar: Çalışmada destekleyen kuruluşlar bulunmamaktadır.

Etik Onay ve Katılımcı Onayı: Çalışma etik onay ve katılımcı onayı gerektirmemektedir.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal programıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Veri ve Materyallerin Kullanılabilirliği: Atıf yapılarak kullanılabilir.

YZ Araçlarının Kullanımı: Yazarlar, bu makalenin oluşturulmasında Yapay Zekâ (YZ) araçlarını kullanmadığını beyan etmektedir.

Kaynaklar

- Akbulut Uzun, Y. ve Gelmez Burakgazi, S. (2021). Ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *TEBD*, 19(2), 1277-1298. <https://doi.org/10.37217/tebd.909152>
- Akgül, H. (2022). X, Y ve Z Kuşağı bireylerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Spektrumu Dergisi*, 4(1), 31-42. <https://doi.org/10.47806/ijesacademic.1039180>
- Altınova, H. H. ve Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 24(2), 9-22. <https://izlik.org/JA98YA87WD>
- Altunkaynak, M., Gül, U., Canatan, L., Daşkın, İ. ve Kütük, G. (2023). İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan mesleklerin cinsiyet açısından incelenmesi. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(2), 317-329. <http://uleder.com/index.php/uleder/article/view/192>
- Asan, H. (2006). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması*. (Tez No. 204466) [Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi-Kocaeli]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aydın, B. (2021). İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde meslek analizi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(17), 1047-1062. <https://doi.org/10.26466/opus.688008>
- Aydın, Y. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan ders kitaplarındaki görsellerde toplumsal cinsiyet. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 62-84. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/73660> 1
- Balcı, E. ve Sel, B. (2017). İlkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan çocuk edebiyatı ürünlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin bir araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(3), 723-740. <https://izlik.org/JA36YU75NW>
- Batmaz, Ö. (2021). Resimli çocuk kitaplarındaki toplumsal cinsiyet eşitliğine bir bakış. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-18. <https://izlik.org/JA77JE49RR>
- Budak, H. ve Küçükşen, K. (2018). Türkiye'nin sosyal transformasyon sürecinde "Y" kuşağının toplumsal cinsiyet rolü tutumları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 561-576. <https://doi.org/10.17755/esosder.335865>
- Çeçen, M. A. (2015). *Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri*. D. Uçgun ve A. Balcı (Ed.), Akademik hayatının 25. yılında Türkçe eğitimi alanının ilk profesörü Murat Özbay'a Armağan içinde (s. 211-228). Pegem Akademi.
- Çelik, T., Aydoğan Yenmez, A. ve Gökçe, S. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarındaki dilsel ve görsel metinlerin toplumsal cinsiyet rollerine göre incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(2), 206-224. <https://doi.org/10.7822/omuefd.593411>
- Daşlı, Y. (2019). Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi üzerine bir alan araştırması. *YYU Journal of Education Faculty*, 16(1), 364-385. <http://dx.doi.org/10.23891/efdyu.2019.129>
- Demirhan, E. I. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından öğretim programı ve ders kitabı inceleme (4. Sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi). *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 4(1), 69-82. <https://doi.org/10.47503/jirss.931329>

- Erbaş, S. (2019). Küçük zihinlere yerleştirilen toplumsal cinsiyet rolleri. *Mavi Atlas*, 7(1), 185-210. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.524906>
- Güçlü, M. ve Yiğit, B. (2018). *Eğitim kurumlarında görülen toplumsal cinsiyet konusunun farklı kuramlar açısından değerlendirilmesi* [Sözlü bildirisi]. ERPA, İstanbul. <https://www.erpacongress.com/upload/dosya/erpa-2018-e-book-of-proceedings-2018-with-isbn-15bc882e42ce0a.pdf>
- Güneş, . (2008). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet ayrımı (1990-2006). *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 81-95. <https://izlik.org/JA79ZX89HB>
- Gürkan, S. ve Gürkan, S. (2018). İlkokul 4. sınıf Türkçe ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri bakımından değerlendirilmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(18), 103-117. <https://doi.org/10.16991/INESJOURNAL.1594>
- Hareket, D. ve Dündar, H. (2023). ocuk hikye kitaplarında toplumsal cinsiyet unsurları: Ayşegül kitap serisi rneği. *Disiplinlerarası ocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 8-37. <https://izlik.org/JA77TA23BR>
- Kahraman, P. B. ve zdemir, H. (2019). Resimli ocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 64-85. <https://doi.org/10.29329/mjer.2019.185.4>
- Karaboğa, M. T. (2020). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet rolleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(15), 4847-4881. <https://doi.org/10.26466/opus.686709>
- Karabulut, A. (2021). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından 8. Sınıf Türkçe ders kitabının incelenmesi. *Anasay*, (16), 119-131. <https://doi.org/10.33404/anasay.921848>
- Kasa, B. ve şahan, B. (2016). İlkokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet kalıp yargıları. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4152-4167. <https://www.j-humansciences.com/index.php/IJHS/article/view/3968>
- Kemer kaya, G. ve Meydan, A. (2024). Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(zel Sayı), 333-346. <https://doi.org/10.24315/tred.1516237>
- Kırbaşoğlu Kılıç, L. ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *OD Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 129-148. <https://izlik.org/JA62HC65JS>
- Kükrer, M. ve Kıbrıs, İ. (2017). CEDAW ncesi ve sonrası ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan toplumsal cinsiyet eşitliği faktörünün değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1369-1383. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2017.17.31178-338836>
- MEB, (2012). Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/yonetmelik/7.5.16593.doc>, Erişim tarihi 10.06.2025.
- MEB, (2024). Ortaokul Türkçe Dersi ğretim Programı (5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli.
- Merriam, S. B. (2023). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (ev. ed. S. Turan). Nobel Akademik.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. SAGE Publications.
- Öngen, B. ve Ayt, S. (2013). Üniversite ğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 48, 1-18. <https://izlik.org/JA75MS87AJ>

- zdemir, E. (2023). Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet baēlamında analiz edilmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eēitim Fakültesi Dergisi*, 43(3), 1487-1520. <https://doi.org/10.17152/gefad.1172054>
- zdemir, E. ve Karaboēa, A. B. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eēitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 760-781. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.580405>
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve deēerlendirme yöntemleri* (ev. ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Pegem Akademi.
- Sarıtaş, E. ve şahin, . (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eēitim Fakültesi Dergisi*, (48), 463-477. <https://izlik.org/JA29EA36LX>
- Satılmaş, S. (2019). 5. Sınıf Türkçe ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 1249-1262. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.555475>
- Savaşkan, V. (2018). Ortaēretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. F. Güneş (Akademik Ed.) *İnsan hak ihlalleri ve sosyal travmalar içinde* (s. 9-20). Hegem.
- Seçgin, F., ve Tural, A. (2011). Sınıf ēretmenliēi bölümü ēretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Education Sciences*, 6(4), 2446-2458. <https://izlik.org/JA86EG43AW>
- Sönmez, K. ve Dikmenli, Y. (2021). İlkokul sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(1), 434-458. <https://doi.org/10.30703/cije.732000>
- Subaşı, Y. (2023). Türkiye ve İran 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 1303-1317. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1351855>
- şahin, M. (2019). Kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü. *Akademik Hassasiyetler*, 6(11), 233-249. <https://izlik.org/JA58TF74XZ>
- Tatlı, S., ve Eyüp, B. (2022). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan mesleklere dair bir inceleme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(3), 741-758. <https://izlik.org/JA83FY59XE>
- Temellioēlu, ř. H. ve Küçükturan, A. G. (2022). Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *e-Kafkas Eēitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 679-698. <https://doi.org/10.30900/kafkasegt.956711>
- Topuz, S. K., ve Erkanlı, H. (2016). Toplumsal cinsiyet baēlamında kadın ve erkeēe atfedilen anlamların metafor yöntemiyle analizi. *Alternatif Politika*, 8(2), 300-321. . <https://alternatifpolitika.com/site/dosyalar/arsiv/Nisan2016-sayi2/4.pdf>
- Tunagr, M. (2021). Yedi iklim Türkçe ēretim Seti'nde yer alan metinlerin ve resimlerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *Karamanoēlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yabancı Dil Olarak Türkçe ēretimi zel Sayısı), 35-44. <https://doi.org/10.47948/efad.896330>
- nal, F., Tarhan, S. ve rkvelioēlu, E. K. (2017). Toplumsal cinsiyet algısını yordamada cinsiyet, sınıf, bölüm ve toplumsal cinsiyet oluşumunun rolü. *Bartın Üniversitesi Eēitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 227-236. <https://doi.org/10.14686/buefad.287496>

- Yaylı, D. ve Kitiş Çınar, E. (2014). Ortaokul Türkçe ders kitapları görsellerinde toplumsal cinsiyet. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 2075-2096. .
<https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6870>
- Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. baskı). Seçkin.
- Yıldız, M. (2013). İlkokul ve ortaokul din kültürü ve ahlak bilgisi kitapları görsellerinin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Dini Araştırmalar*, 16(42), 143-165.
<https://izlik.org/JA63NK88DD>

Extended Abstract

Human behavior is shaped in line with the social environment they are in since birth. One of the important elements that affect society's expectations and values from individuals is gender. The expectations of society and culture from individuals lead to the formation of gender roles. In this respect, the first socialization areas of children are the family. Afterwards, the social environment where this social development and personality formation process is most evident is the school. Textbooks are among the most frequently used materials in the education process. In this respect, textbooks have a significant impact on the individual's behavior development process in terms of content and visuals. Legal purposes and regulations regarding gender inequality have reflections on education at international and national levels. For this reason, it is important to examine the texts and visuals in Turkish textbooks in terms of gender roles.

This research was conducted using document analysis, one of the qualitative research methods. In the research, the criterion sampling method, which is one of the purposeful sampling types, was used as the sample determination method. Since the 2024 Turkish Course Curriculum is being gradually implemented, the 5th grade Turkish textbook, which is the grade level where this program was first implemented at the secondary school level, was examined. The 5th grade Turkish textbook published by the MEB, which is among the 2024-2025 academic year textbooks, is organized in two books. The 1st, 2nd and 3rd themes are in the first book, while the 4th, 5th and 6th themes are in the second book. Each theme includes 5 texts, one of which is a viewing or listening text. Viewing and listening texts were excluded from the scope of the study in the research. However, studies and visuals related to the activities were not included in the study. 24 texts, 4 texts in each theme, and the visuals belonging to these texts were examined within the scope of the study. The descriptive analysis method was used in the analysis of the data. As a result of the studies carried out, the characters in the texts and visuals in the 5th grade Turkish textbooks were examined in terms of the actions they perform, emotions, objects reflected with the character, professions, places they are located, clothes and personality traits.. For this purpose, in order to ensure the reliability of the research, the data were analyzed by two researchers and the consistency of the analysis results was calculated. The inter-coder reliability coefficient result obtained as a result of the analyses performed was calculated as .80 for Table 1, .85 for Table 2, .88 for Table 3, .90 for Table 4, .85 for Table 5, .87 for Table 6 and .75 for Table 7. These results show that the reliability of the analysis results of the research is at an acceptable level.

When the characters in the textbooks are examined in terms of actions, it is concluded that the actions of girls and boys in the texts are mostly similar. This shows that there is no significant difference in terms of gender in terms of child characters. It is seen that the emotions and personality traits of child and adult characters are mostly positive. This situation is a situation that can positively affect the behavior development processes of students. In the texts and visuals in the 5th grade Turkish textbooks of secondary school, the spaces where the child characters are largely similar. In terms of adult characters, the kitchen is expressed as the space where women are located in the texts. In male characters, it is seen that the spaces outside the home are generally among the spaces used specifically by men. It can be stated that the objects discussed together with adults are generally reflected in the texts as a result of professional differences. It can be stated that the variable with the highest difference in terms of gender is professional roles. The fact that male characters are reflected in more numbers and in more diverse professions reflects that men are at the forefront in the work environment.

The results of this research are limited to 24 texts and visuals belonging to these texts in 5th grade Turkish textbooks. Evaluating the textbooks prepared at other grade levels in line with the 2024 Secondary School Turkish Course Curriculum in terms of gender roles will allow the textbooks to be compared in terms of grade level. It can also be suggested that the activities in Turkish textbooks be examined in terms of gender roles.